OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ

VASTINE

9.4.2026

VN/23654/2021
VN/23654/2021-OKM-306

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Hallituksen esitys (HE 169/2025 vp) eduskunnalle arkistointilaiksi ja laiksi julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain muuttamisesta

Sivistysvaliokunta on pyytänyt opetus- ja kulttuuriministeriöltä vastinetta Suomen Historiallisen Seuran 2.4.2026 antamaan lausuntoon hallituksen esityksestä eduskunnalle arkistointilaiksi ja laiksi julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain muuttamisesta.

Lisäksi Ahvenanmaan maakunnan hallitus on antanut sivistysvaliokunnalle 25.11.2025 antamaansa lausuntoa täydentävän lausunnon 24.3.2026.

Vastineena edellämainittuihin lausuntoihin opetus- ja kulttuuriministeriö lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

Suomen Historiallisen seuran lausunto 2.4.2026

Suomen Historiallinen Seura kiinnittää lausunnossaan erityisesti huomiota Kansallisarkiston lakisääteiseen velvollisuuteen edistää tutkimusta, esityksen 18 §:n tulkintamahdollisuuksien tutkimukselle aiheuttamiin ongelmiin ja digitaalisen arkistoinnin turvallisuuspoliittisiin näkökulmiin. Lisäksi seura selostaa lausunnossaan huoltaan Kansallisarkistojen toimipaikkojen sulkemisesta ja siirtymisestä digitaaliseen asiakaspalveluun.

Kansallisarkiston velvollisuus edistää tutkimusta

Suomen Historiallinen Seura toteaa lausunnossaan historian ja sen lähialojen tutkijoiden seuranneen huolestuneina Kansallisarkistossa toteutettuja uudistuksia. Lausunnon mukaan käsittelyssä olevassa arkistointilaissa ei sinänsä puututa Kansallisarkiston tehtävien toteuttamiseen. Seura viittaa kuitenkin nykyisen arkistolain (831/1994) 7 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan ”[a]rkistotointa on hoidettava siten, että se tukee arkistonmuodostajan tehtävien suorittamista sekä yksityisten ja yhteisöjen oikeutta saada tietoja julkisista asiakirjoista, että yksityisten ja yhteisöjen oikeusturva samoin kuin tietosuoja on otettu asianmukaisesti huomioon ja että yksityisten ja yhteisöjen oikeusturvaan liittyvien asiakirjojen saatavuus on varmistettu sekä että **asiakirjat palvelevat tutkimuksen tiedon lähteinä**.” (lihavointi lausunnonantajan) ”Kyseinen pykälä ei sisälly uuteen lakiesitykseen. Perusteluissa on todettu päällekkäisyys tiedonhallintalakiin, mikä ei kuitenkaan vastaa yllä olevan momentin koko sisältöä, eikä asia sisälly laajasti myöskään lakiin Kansallisarkistosta.” Suomen Historiallinen Seura katsoo myös, että viime aikoina

Postiosoite Postadress Postal Address	Käyntiosoite Besöksadress Office	Puhelin Telefon Telephone	Faksi Fax Fax	s-posti, internet e-post, internet e-mail, internet
Opetus- ja kulttuuriministeriö				
PL 29 00023 Valtioneuvosto	Meritullinkatu 10 Helsinki	0295 16001 +358 295 16001		kirjaamo.okm@gov.fi

Kansallisarkistossa toteutetut tutkimuksen edellytyksiä voimakkaasti heikentävät uudistukset luovat tarpeen velvoittaa virasto jatkossakin edistämään toiminnallaan tutkimusta.

Tällä hetkellä lainsäädäntö ei Suomen Historiallisen Seuran mukaan velvoita Kansallisarkistoa järjestämään palveluitaan niin, että se aidosti tukisi tutkimusta. Vaikka laissa (509/2025) todetaan, että viraston tehtävänä on (2 §): ”2) edistää arkistoitavien ja arkistoitujen tietoaineistojen tutkimusta ja muuta käyttöä”, tutkimuksen edistämisen mekanismeja ei ole määritelty. Lainsäädännössä ei ole enää velvoitetta siihen, että Kansallisarkisto järjestäisi palvelut yhteistyössä käyttäjien kanssa, kun Kansallisarkiston neuvottelukunta lakkautettiin. Päätöksenteon keskittäminen Kansallisarkistoon on johtamassa historiantutkimuksen vapauden vaarantumiseen, kun päätöksissä ei laajasti oteta huomioon tutkijoiden tarpeita ja tutkimusmahdollisuuksia. Seuran mielestä Suomi voisi ottaa mallia Ranskasta, jossa toimii kulttuuriperintölain nojalla kansallinen arkistojen neuvosto (Conseil supérieur des archives), joka monialaisena, poliitikot, hallinnon edustajat ja asiantuntijat yhteen kokoavana elimenä ohjaa arkistotointa strategisella tasolla ministeriön yhteydessä. Neuvoston tehtävänä on varmistaa, että arkistopolitiikan laajemmat linjaukset palvelevat yleistä etua, erityisesti tutkimusta ja oikeusturvaa.

Voimassa olevan arkistolain ja ehdotetun arkistointilain vertailun osalta opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että uuden lakiehdotuksen 7 § velvoittaa arkistoinnin suunnitteluun osana tiedonhallintaa. Viranomaisen on muodostettava tietoaineistonsa siten, että niiden sisältämien asiakirjojen ja tietojen säilyvyys ja käytettävyys arkistointitarkoituksessa voidaan varmistaa. Viranomaisen tulee osana arkistoinnin suunnittelua huolehtia siitä, että sen asiakirjojen ja tietoaineistojen arkistollinen arvo arvioidaan. Ehdotetun arkistointilain 8 §:n mukaan viranomaisen asiakirjojen ja tietoaineistojen arkistollisen arvon määrittämisen (arvonmääritys) tulee perustua tutkimuksellisiin tarpeisiin. Kansallisarkiston ehdotetun 9 ja 10 §:n mukaiset arkistointipäätökset perustuisivat arvonmääritykseen.

Yhteenvetona opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että lakiehdotuksen sisältö vastaa kokonaisuutena arvioiden asiallisesti voimassa olevan arkistolain 7 §:n sääntelyä siltä osin kun kysymys on arkistotoimen hoitamisesta siten, että asiakirjat palvelevat tutkimuksen tiedon lähteinä. Muuta arkistolain 7 §:n mukaista sääntelyä ei sisälly lakiehdotukseen, jotta vältettäisiin päällekkäisyys julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain (906/2019, tiedonhallintalaki) kanssa.

Kumotun Kansallisarkistosta annetun lain (1145/2016) 5 §:n 1 momentin mukaan Kansallisarkiston neuvottelukunnan tehtävänä oli tukea ja kehittää viraston toimintaa sekä tehdä aloitteita ja edistää yhteistyötä toimialalla. Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että neuvottelukunnalla ei ollut palvelujen järjestämistä koskevaa päätösvaltaa. Uuteen Kansallisarkistosta annettuun lakiin ei sisälly vastaavaa säännöstä. Tarkoituksena on, että Kansallisarkisto voi järjestää Kansallisarkiston neuvottelukunnan ja yksityisarkistojen neuvottelukunnan toimintaan aikaisemmin kytkeytyneen yhteistyön sekä Saavutettavuuskirjasto Celian ja Varastokirjaston sidosryhmien kanssa tehtävän yhteistyön joustavasti, ilman että asiasta säädetään lain tasolla.

Ranskan kansallisen arkistojen neuvoston tehtävät liittyvät sekä julkisten että yksityisten arkistojen toimintaan. Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että Suomen Historiallisen Seuran ehdotus Ranskan mallin omaksumisesta liittyy läheisesti seuran syksyllä 2025 tekemään aloitteeseen kansallisen arkistostrategian laatimisesta ja että sitä tulisi arvioida tällaisessa laajemmassa yhteydessä. Käsillä olevalla hallituksen esityksellä ei muutettaisi Kansallisarkiston asemaa suhteessa muihin yksityisiä arkistoaineistoja säilyttäviin toimijoihin.

Palvelujen maksullisuus (ehdotetun arkistointilain 18 §)

Suomen Historiallinen Seura on erityisen huolestunut arkistointilakiesityksen pykälästä 18 ja sen tulkinnasta. Siinä käsitellään tietojen antamista kansalliseen arkistotietovarantoon siirretyistä viranomaisten asiakirjoista, mikä viittaa kaikkeen Kansallisarkistoon siirrettyyn julkiseen aineistoon. Kansallisarkiston aineistoja työssään käyttävien tutkijoiden näkökulmasta pykälä voi johtaa useisiin ongelmallisiin tulkintoihin. Hallituksen esityksen perusteluissa syyksi maksujen perimisen

mahdollistamiselle mainitaan, että tietojen etsiminen sähköisistä tietokannoista on usein työlästä ja maksun määrääminen siksi kohtuullista. Lakiesityksessä puhutaan kuitenkin yleisesti siitä, että Kansallisarkiston on mahdollista periä maksuja julkisen asiakirjan sähköisestä antamisesta.

Suomen Historiallisen Seuran lausunnossa selostetulla tavalla Kansallisarkisto siirtää parhaillaan asiakaspalveluaan voimakkaasti digitaaliseen muotoon. Samalla Kansallisarkisto suunnittelee supistavansa toimipaikkojen verkkoaan ja rajoittaa pääsyä tutkijasaleihin sekä analogisen aineiston käyttöä. Jos digitaalisista asiakirjoista alettaisiin lisäksi periä maksuja, tämä kaventaisi dramaattisesti historiantutkimusta ja samalla heikentäisi kaikkia suomalaisesta menneisyydestä kiinnostuneita tutkimusaloja. Moni tutkija käy tutkimusta varten läpi kymmeniä tai satoja arkistoyksikköjä, eikä tällaisista määristä maksaminen ole käytännössä kenellekään mahdollista. Nykyiset suunnitelmat ovat omiaan lisäämään eriarvoisuutta tutkijoiden kesken, sillä Kansallisarkistossa on esitetty, että aineistokokonaisuuksia voitaisiin digitoida tutkimuksen käyttöön nopeammin maksua vastaan. Tilanne olisi luonnollisesti kestämätön myös kaikkien kansalaisten kannalta, jos pääsy yhteiseen kulttuuriomaisuuteen olisi mahdollista vain, jos siitä olisi varaa maksaa.

Hallituksen esitys nykyisessä muodossaan näyttäisi seuran mukaan sallivan Kansallisarkiston periä maksun arkistotietovarannossa (arkistoidusta) julkisesta ja sähköisestä asiakirjasta, mikä kaventaa perustuslain 12 §:n 2 momentin julkisuusperiaatetta etenkin, kun Kansallisarkisto pyrkii lopettamaan alkuperäisten analogisten asiakirjojen tarjoamisen tutkijoille. Suomen Historiallisen Seuran mukaan olisi varmistettava, ettei lakia voi tulkita niin, että Kansallisarkisto saisi alkaa periä maksuja kaikista digitaalisesti toimittamistaan asiakirjoista.

Lausunnossa todetaan, että Kansallisarkisto on jo nyt säätänyt digitaalisen toimittamisen maksuista. Digitaalisen toimittamisen mallin piirissä olevissa Hämeenlinnan ja Turun yksiköissä voi tilata ainoastaan yhden arkistoyksikön kerrallaan maksutta, mutta maksua vastaan saa samaan aikaan tilata useampia arkistoyksiköitä. Toiseksi Kansallisarkisto pyrkii siirtämään digitoinnin kustannuksia tutkimuksen rahoittajille. Suomen Historiallinen Seura toteaa, että suurilla tutkimushankkeilla voi periaatteessa olla mahdollisuuksia maksaa aineistojen digitoinnista, mutta moni tutkija työskentelee itsenäisesti pienillä apurahoilla. On myös kyseenalaista siirtää digitoinnin kustannuksia tutkimushankkeille, sillä tällöin raha on pois hankkeiden mahdollisuuksista palkata tutkijoita, mikä heikentää tutkijoiden työllistymistä. Toiseksi esimerkiksi digitoinnin kustannusten siirtäminen Suomen Akatemian rahoittamille tutkimushankkeille tarkoittaisi käytännössä sitä, että kustannukset siirtyisivät valtion budjetissa toiselle momentille.

Edelleen arkistointilakiesityksen 18 §:n 2 momentti sisältää lausunnon mukaan ongelmallisen tulkintamahdollisuuden: ”Kansalliseen arkistotietovarantoon siirretyn viranomaisen asiakirjan saamista koskeva pyyntö on käsiteltävä viivytyksettä, ja tieto julkisesta asiakirjasta on annettava mahdollisimman pian, kuitenkin **kuukauden kuluessa** siitä, kun Kansallisarkisto on saanut asiakirjan saamista koskevan pyynnön. Jos pyydettyjä asiakirjoja on paljon tai niihin sisältyy salassa pidettäviä osia tai jos muu niihin rinnastettava syy aiheuttaa sen, että asian käsittely ja ratkaisu vaativat erityistoimenpiteitä tai muutoin tavanomaista suuremman työmäärän, asia on ratkaistava ja tieto julkisesta asiakirjasta annettava **kahden kuukauden kuluessa** siitä, kun Kansallisarkisto on saanut asiakirjan saamista koskevan pyynnön.” (lihavoinnit lausunnonantajan) Pykälässä on mainittu, että Kansallisarkiston on annettava tieto julkisesta asiakirjasta viimeistään kuukauden tai jopa kahden kuukauden kuluttua pyynnön vastaanottamisesta. Tämän pykälän ei Suomen Historiallisen Seuran mukaan tule koskea tutkimusta varten tehtyjä asiakirjatilauksia, sillä tällainen tulkinta merkitsisi kuoliniskua suomalaiselle Suomen historian tutkimukselle.

Suomen Historiallisen Seuran huoli kumpuaa erityisesti oikeusasiamiehen linjauksesta (Vastaus 26.8.2025 kanteluun EOAK/3433/2025 Kansallisarkiston menettely), jonka mukaan digitaalisesti tehty asiakirjatilaus on tietopyyntö, minkä vuoksi kahden viikon toimitusaika ja pääsy kerran kuussa lukusaliin on lain mukainen. Seuran mukaan olisi syytä selventää, ettei 18 §:n 2 momentti koske asiakirjatilauksia ja että Kansallisarkiston on järjestettävä toimipaikoissaan mahdollisuus arkistotietovarantoon sisältyvien aineistojen tarkasteluun säännöllisesti. Lain tasolla tulisi säätää vain käyttäjän kannalta kohtuullisista enimmäistoimitusajoista ja jättää tarkemmat määrittelyt pois. Pahimmillaan laki voisi perustella nyt valitun toimintamallin: hitaan digitaalisen toimituksen ja mahdollisuuden asioida toimipaikassa kerran kuukaudessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että sekä asiakirjatilaus tutkijasaliin että tietopyyntö asiakirjasta ovat viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa

(621/1999, julkisuuslaki) säänneltyjä tietopyyntöjä. Asiakirjatilauksen ja muiden tietopyyntöjen osalta sovellettaisiin jatkossakin nykytilannetta vastaavasti julkisuuslakia, mikäli ehdotetussa laissa ei toisin säädetä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa edelleen, että säännöskohtaisissa perusteluissa selostetulla tavalla ehdotettu 18 § vastaa pääosin voimassa olevan arkistolain 21 b §:ää, joka tuli voimaan 1.1.2017 (laki 1146/2016). Voimassa olevaan lakiin verrattuna ehdotettuun pykälään sisältyisi uuden lakiehdotuksen kokonaisuuteen liittyviä terminologisia muutoksia ja täsmennyksiä (HE 169/2025 vp s. 73-74). Ehdotetussa 1 momentissa säädettäisiin lisäksi siitä, että Kansallisarkisto voisi julkisuuslain 34 §:n estämättä periä julkisen asiakirjan sähköpostitse annettavasta kopiosta maksuja, kun kyse olisi kansalliseen arkistotietovarantoon siirretyistä sähköisistä asiakirjoista. Maksut määräytyisivät tällöin julkisuuslain 34 §:n 3 momentin mukaisesti. Säännöskohtaisissa perusteluissa selostetulla tavalla julkisuuslain 34 §:n 1 momentin 3 ja 4 kohdassa on säädetty, että maksua ei peritä julkisuuslain 9 ja 11 §:n nojalla tiedon antamisesta, jos julkinen sähköisesti talletettu asiakirja lähetetään tiedon pyytäjälle sähköpostitse tai sähköisesti talletettu asiakirja lähetetään asianosaiselle sähköpostitse. Perusteluissa on edelleen selostettu sähköisesti arkistoitujen asiakirjojen identifioinnista, poiminnasta ja sähköpostilla antamisesta aiheutuvia kustannuksia.

Asiakirjatilauksessa tutkijasaliin kyse on siitä, että asiakas tilaa arkistoyksikön (joka sisältää useita asiakirjoja, voi olla jopa 600 sivua) nähtäväkseen ja kyse on arkistoyksikön omakohtaisesta tarkastelusta (tutkimisesta), jossa kyse voi olla koko arkistoyksikön tarkastelusta tai tiedon/asiakirjan/asiakirjojen etsimisestä arkistoyksikön sisältä. Joskus yksi arkistoyksikkö voi olla myös sama asia kuin asiakirja (esim. kartta). Tämä palvelu on maksutonta. Palvelua koskevat myös julkisuuslain toimitusajat, mutta toimitusaika on yleensä viimeistään seuraavan päivän aikana, jos kyse on julkisesta arkistoyksiköstä.

Tietopyyntö asiakirjasta merkitsee sitä, että asiakas tekee tietopyynnön yksittäisestä asiakirjasta/asiakirjoista/tai asiakirjan sisältämästä tiedosta, joka toimitetaan asiakkaalle palveluna hänen ilmoittamaansa osoitteeseen (yleensä sähköpostitse). Tämä palvelu on maksullista. Keskimäärin näihin tietopyyntöihin pystytään Kansallisarkistossa vastaamaan julkisuuslain määräajoissa, mutta etenkin Helsingissä tämä on ollut haasteellista, minkä vuoksi määräajat ovat olleet julkisuuslakiin nähden kaksinkertaiset jo vuodesta 2017 lähtien (ks. arkistolain 21 b §:n säännöskohtaiset perustelut, HE 191/2016 vp s. 14).

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa yhteenvetona, että Suomen Historiallisen Seuran lausunnossa esitetyt kriittiset huomiot kohdistuvat suurelta osin Kansallisarkiston nykyiseen toimintaan, jota koskee julkisuuslain säännösten ohella voimassa olevan arkistolain 21 b §:n sääntely. Opetus- ja kulttuuriministeriö korostaa, että Suomen Historiallisen Seuran lausunnossa jopa kuolettavana uhkana pidetty ehdotetun 18 §:n 2 momentin määräaikoja koskeva sääntely vastaisi pääasiallisesti nykyistä oikeustilaa. Lainkohdan perusteluissa todetulla tavalla "[s]äännös vastaisi voimassa olevan arkistolain 21 b §:n 2 momentin sääntelyä, mutta siihen on lisätty viivytyksettömyyden vaatimus. Se tarkoittaa, että Kansallisarkiston tulee, kuten julkisuuslain 14 §:ssä on säädetty, antaa tieto mahdollisimman pian pyynnön saapumisesta lukien" (HE 169/2025 vp, s. 74).

Digitaalisten aineistojen turvallisuus (ehdotetun arkistointilain 12, 13 ja 20 §)

Suomen Historiallinen Seura korostaa lausunnossaan harkintaa analogisten aineistojen tuhoamisessa ja ainoastaan digitaalisten kopioiden säilyttämisessä. Seura toteaa esityksen arkistointilaiksi lähtevän siitä, että viranomaisten aineistot säilytetään vain sähköisessä muodossa. Lausunnossa viitataan ehdotetun 12 §:n 1 momenttiin ja todetaan sen noudattavan nykyistä lakia ja Kansallisarkiston sen nojalla tekemää päätöstä olla ottamatta vastaan viranomaisten aineistoja analogisessa muodossa. On kuitenkin huomattava, että uudet teknologiat eivät ole takuuvarma formaatti säilyttää aineistoja. Myös analogisten aineistojen säilyttäminen tulee turvata.

Seura toteaa edelleen, että ehdotetun 3 §:n 1 momentti velvoittaisi viranomaiset arkistoimaan asiakirjansa sähköisessä muodossa myös silloin, kun ne ovat lähtöjään analogisia. Sähköiseen muotoon muuntaminen on kallista, eikä viranomaisilla ole säästöpaineiden takia resursseja digitointiin. Lausunnon mukaan onkin vaarana, että 1900-luvun lopun ja 2000-luvun alun paperiset asiakirjat eivät päädy lähitulevaisuudessa Kansallisarkistoon sähköisen siirtovelvoitteen vuoksi. Näin ne eivät ole lainkaan tutkimuksen käytettävissä. Arkistoinmuodosta säätäminen lain tasolla ei ole myöskään suotavaa, sillä se sitoo viranomaiset yhteen tallennusalustaan, vaikka tapauskohtaisesti analoginen arkistointi voi olla kustannusten, tietoturvan ja tutkimuksen kannalta järkevämpää. Ainakaan lain ei tulisi rajoittaa jo muodostuneiden paperiarkistojen siirtoa alkuperäisessä muodossaan Kansallisarkistoon. Myös viranomaisten materiaalia voi seuran näkemyksen mukaan olla syytä kulttuurihistoriallisista syistä säilyttää alkuperäisaineistona.

> Kuten Suomen Historiallinen Seura toteaa, ehdotettu sääntely vastaa nykyistä lakia ja sen nojalla annettua määräystä. Opetus- ja kulttuuriministeriö huomauttaa, että ennen nykyistä perustuslakia säädetyn arkistolain määräyksenantovaltuudet ovat laajoja, eikä niitä ole kaikilta osin rajattu riittävän täsmällisesti. Nyt ehdotetussa laissa olevat säännökset on rajattu koskemaan teknisluonteisia seikkoja. Tästä syystä on perusteltua, että aikaisemmin määräyksiin sisältynyttä sääntelyä vastaavat säännökset sisällytetään arkistointilakiin.
>
> Suomen Historiallisen Seuran lausunnossaan esittämät huomiot jo muodostuneiden paperiaineistojen arkistoinnin muodosta kytkeytyvät seuran kannanottoihin arkistojen tulevaisuudesta, etenkin fyysisten ja digitoitujen aineistojen säilyttämisen kestävistä ratkaisuista. Seuran ehdottama sääntely edellyttäisi laajempaa vaikutusten arviontia muun muassa toimitilakustannusten osalta.

Suomen Historiallinen Seura toteaa maailmanpoliittisen tilanteen muuttuneen viime vuosina radikaalisti, mikä asettaa vaatimuksia tietoturvallisuudelle. Erityisesti avoimesti saatavilla olevia aineistoja voidaan tänä päivänä helposti käyttää väärin. Analogisen aineiston käyttäminen tutkijasalissa vaatii paikan päälle hakeutumista, aineistojen tilaamista ja selaamista, kun taas digitaaliset, avoimesti saatavat aineistot ovat kenen tahansa käytettävissä. Esimerkiksi aineistoja imuroivat tekoälyn kehittämisbotit kuormittavat tällä hetkellä monia palveluita. Laajemmasta perspektiivistä tarkasteltuna on eri asia perustaa historiakäsitys tutkimukseen ja tutkittuun tietoon kuin yksittäisiin, asiayhteydestään irrallisiin sitaatteihin tai dokumentteihin. Jos historiakäsityksen tukena aletaan käyttää tällaisia poliittisen lähihistorian yksittäisiä dokumentteja, riskinä on historiapoliittisen disinformaation leviäminen.

Seuran mukaan riskejä lisää mahdollisuus käyttää käyttörajoitettua aineistoa muualla kuin Kansallisarkiston tutkijasalissa. Lausunnossa viitataan lakiesityksen 20 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan ”Kansallisarkisto voi avata tietoturvallisessa käyttöympäristössä katseluyhteyden kansalliseen arkistotietovarantoon kuuluvan sähköisen tietoaineiston henkilötietoja tai salassa pidettäviä tietoja sisältäviin asiakirjoihin ja muihin vastaaviin tietoihin, joihin katseluoikeuden saavalla on tiedonsaantioikeus ja oikeus käsitellä näitä tietoja.” Tällä hetkellä aineistoja voi katsoa vain tutkijasalissa.

> Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että hallituksen esityksen yleisperusteluissa selostetulla tavalla tiedonhallintalaki vaikuttaa arkistossa olevien ja arkistoitavien asiakirjojen käsittelyyn esimerkiksi sen 4 luvun tietoturvallisuustoimenpiteitä koskevien säännösten sekä teknisiä rajapintoja ja katseluyhteyksiä koskevan sääntelynsä kautta. Arkistoidun asiakirjan tai tietoaineiston antamisen tavoissa on huomioitava tiedonhallintalain 22—24 §:n vaatimukset sekä julkisuuslain asiaa koskevat säännökset. Katseluyhteyden avaaminen yleisölle edellyttää erityissääntelyä, jollaista ei sisälly nykyiseen arkistolakiin eikä Kansallisarkistosta annettuun lakiin (HE 169/2025 vp s. 4). Katseluyhteyden mahdollistaminen edistää arkistoitujen tietoaineistojen tutkimusta ja muuta käyttöä.
>
> Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa edelleen, että ehdotetun 20 §:n säännös on säännöskohtaisten perustelujen selostuksen mukaisesti luonteeltaan mahdollistava. Sillä ei säädettäisi tiedonsaantioikeuksista tai sen perusteella kukaan ei voisi vaatia katseluyhteyden avaamista, vaan asia jäisi Kansallisarkiston päätettäväksi ja harkittavaksi. Tiedonsaantioikeuksista säädetään julkisuuslaissa tai erityislainsäädännössä. Kansallisarkiston olisi erikseen selvitettävä

tiedonsaantioikeuden lisäksi, onko tietoluovutuksen saajalla henkilötietojen suojaa koskevien säännösten perusteella oikeus käsitellä luovutettavia henkilötietoja, jos tietoluovutus koskisi henkilötietoja (HE 169/2095 vp, s. 77).

Opetus- ja kulttuuriministeriö huomauttaa, että riski arkistoaineistojen käytöstä turvallisuuspoliittisesti uhkaavalla tavalla ei sinänsä ole digitaalisiin aineistoihin liittyvä ominaisuus. Vaikka asiakirjojen toimittaminen digitaalisesti mahdollistaa analogisia aineistoja laajamittaisemman käytön, se mahdollistaa toisaalta Kansallisarkistolle arveluttavien aineistotilausten systemaattisemman havainnoinnin ja seurannan.

Tietosuojalainsäädännön piirissä olevien uudempien arkistoaineistojen osalta opetus- ja kulttuuriministeriö viittaa hallituksen esityksen luvussa 2.2 (Tietosuojalainsäädäntö ja arkistointi) olevaan selostukseen Euroopan tietosuojalautakunnan sisäänrakennettua ja oletusarvoista tietosuojaa koskevasta ohjeistuksesta. Rekisterinpitäjän on yleisen tietosuoja-asetuksen 25 artiklan 2 kohdan mukaan asianmukaisten teknisten ja organsatoristen toimenpiteiden avulla on varmistettava etenkin se, että henkilötietoja oletusarvoisesti ei saateta rajoittamattoman henkilömäärän saataville ilman luonnollisen henkilön myötävaikutusta. Yleisen edun mukaisessa arkistointitarkoituksessa tapahtuvan henkilötietojen käsittelyn kannalta saatavuuden rajoittamisen vaatimus on yhdenmukainen arkistojen vakiintuneiden toimintatapojen kanssa, sillä arkistoaineistot eivät lähtökohtaisesti ole käytettävissä omatoimisesti (HE 169/2025 vp, s 12).

Mitä tulee Suomen Historiallisen Seuran huoleen vapaasti käytettävien digitaalisten ainestojen käytöstä historiapoliittisen disinformaation levittämiseen, opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo tieteelliseen tutkimukseen perustuvan kritiikin olevan paras vastapaino tarkoitushakuisille ja näennäistieteellisille tulkinnoille.

Suomen Historiallisen Seuran mukaan on myös kysyttävä, onko turvallisuuspoliittisesti järkevää keskittää kansallisesti arvokas kulttuuriperintö Mikkeliin ja Helsinkiin vai olisiko hajasijoitus maakunnallisiin toimipaikkoihin varmempi vaihtoehto. Arkistointilaissa ei oteta lainkaan kantaa kulttuuriperinnön turvaamiseen poikkeusoloissa ja niihin varautumiseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että Suomen Historiallisen Seuran esittämää hajasijoitusvaihtoehtoa ja sen taloudellisia ja muita vaikutuksia koskeva arviointi ei liity välittömästi käsillä olevaan hallituksen esitykseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö katsoo, että varautumista koskevaa erityissääntelyä kulttuuriperinnön turvaamisesta ei ole tarkoituksenmukaista liittää arkistointilakiin. Kansallisarkistoon sovelletaan opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoista annettua lakia (507/2025), jonka 7 §:ssä säädetään varautumisesta. Pykälän 1 momentissa on informatiivinen viittaus valmiuslakiin (1552/2011), jossa säädetään virastojen varautumisvelvollisuudesta. Pykälän 2 momentin mukaan virastossa on valmiuspäällikkö. Valmiuspäällikön tehtävänä on yhteensovittaa viraston häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin varautumista ja valmiussuunnittelua, avustaa viraston pääjohtajaa viraston johtamisessa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa sekä osallistua hallinnonalan varautumisyhteistyöhön. Säännöskohtaisissa perusteluissa todetulla tavalla opetus- ja kulttuuriministeriön tarkoituksena on tiivistää ministeriön ja virastojen välistä yhteistyötä varautumisen ja valmiussuunnittelun osalta (HE 31/2025 vp s. 62).

Ahvenanmaan maakunnan hallituksen lausunnot 25.11.2025 ja 24.3.2026

Ahvenanmaan maakunnan hallitus on katsonut lausunnossaan 25.11.2025, että valtion ja Ahvenanmaan maakunnan hallituksen välistä toimivallan jakoa ja Ahvenanmaan yksikielistä asemaa ei ole otettu huomioon lainsäädäntöprosessin aikana. Ahvenanmaan maakunnan hallituksella on lausunnon mukaan oikeus osallistua valtion viranomaisten toimintaa Ahvenanmaalla koskevan asiakirjahallinnon ja arkistotoimen ohjaukseen. Lausunnossa kritisoidaan ehdotetun arkistointilain 4 §:n 2 momentin säännöskohtaisten perustelujen toteamusta Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991, itsehallintolaki) 30 §:n 17 kohdan tulkinnanvaraisuudesta. Ahvenanmaan maakunnan hallitus on antanut sivistysvaliokunnalle täydentävän lausunnon 24.3.2026,

Opetus- ja kulttuuriministeriö viittaa sivistysvaliokunnalle 4.2.2026 toimittamassaan välivastineessa esitettyihin kommentteihin Ahvenanmaan maakunnan hallituksen lausunnosta 25.11.2025. Seuraavassa selostetaan eräitä lausuntoon 25.11.2025 liittyviä täydentäviä kommentteja sekä Ahvenanmaan maakunnan hallituksen täydentävää lausuntoa 24.3.2026 koskevia kommentteja.

Maakunnan arkistolain merkityksestä ja arkistolainsäädännön suhteesta oikeusvaltion kehittämistä koskevaan vastuuseen (Ahvenanmaan maakunnan hallituksen lausunto 25.11.2025)

Ahvenanmaan maakunnan hallitus katsoo lausunnossaan 25.11.2025, että ”Ahvenanmaalla toimivien valtion viranomaisten arkistoyksiköiden ja niihin sisältyvien tietojen osalta on kuitenkin noudatettava valtakunnan arkistointilainsäädäntöä itsehallintolain 27 §:n 39 kohdan ja Ahvenanmaan maakunnan arkistolain 2 §:n 2 momentin mukaisesti”. Samassa yhteydessä todetaan edelleen, että ”itsehallintolainsäädännön mukaan Ahvenanmaan maakunnan hallitus ja Ahvenanmaan maakuntapäivät lainsäätäjänä ovat ensisijaisesti vastuussa Ahvenanmaan oikeusvaltion [alkuperäistekstissä *det åländska rättssamhället*] kehittämisestä. Tämän toteuttamiseksi lainsäädäntövalta on jaettu siten, että valtakunnan julkisuuslainsäädäntö ja tietoturvalainsäädäntö koskevat Ahvenanmaalla toimivia valtion viranomaisia, kun taas oikeus pitää hallussa, hallita ja omistaa tietoja siirtyy Ahvenanmaan maakunnan hallitukselle itsehallintolain 30 §:n 17 kohdan ja Ahvenanmaan maakunnan arkistolain 2 §:n mukaisesti.”

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että lausuntoon sisältyvä tulkinta ”oikeus --- siirtyy Ahvenanmaan maakunnan hallitukselle itsehallintolain 30 §:n 17 kohdan mukaisesti” ei vastaa lainkohdan sanamuotoa.

Ahvenanmaan maakunnan arkistolain (Arkivlag (2004:13) för landskapet Åland) 2 §:n 2 momentin säännös sisältää viittauksen valtakunnan voimassa olevaan arkistolakiin:

På statliga myndigheter verksamma i landskapet Åland tillämpas arkivlagen (FFS 831/1994), dock så att dessa myndigheter får föra bort sina arkivalier från landskapet endast efter samråd med landskapsregeringen.

Sanamuodon mukaisen tulkinnan perusteella säännös merkitsisi sitä, että maakuntalailla voitaisiin rajoittaa eduskunnan lainsäädäntövallan ulottuvuutta. Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa olevan itsestäänselvää, että kyseinen säännös on yksinomaan informatiivinen, eikä sillä voi olla oikeudellista merkitystä valtakunnan arkistolain (831/1994) soveltamisen kannalta. Mikäli käsillä oleva hallituksen esitys hyväksytään, vuoden 1994 arkistolaki kumotaan ja maakunnan arkistolain viittaussäännös muuttuu epäinformatiiviseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö huomauttaa lisäksi, että käsillä olevaan lakiesitykseen ei sisälly valtakunnan voimassa olevan arkistolain 2 §:n 2 momentin ensimmäisen virkkeen kaltaista yleisluontoista informatiivista viittausta maakuntalakeihin.

Opetus- ja kulttuuriministeriö arvioi, että Ahvenanmaan maakunnan hallituksen tulkinta oikeusvaltion tai ”oikeusyhteiskunnan” (*rättssamhället*) kehittämisen ensisijaisen vastuun kohdistumisesta on ilmeisesti tarkoitettu itsehallintolakia koskevaksi järjestelmätason perusteluksi, joka tukee lausunnossa esitettyjä säännöskohtaisia tulkintoja. Oikeusvaltion tai -yhteiskunnan kehittäminen edellyttää valtakunnan ja maakunnan yhteistyötä. Mikäli oikeusvaltion tai -yhteiskunnan kehittämisvastuun jakautumiselle kuitenkin annettaisiin merkitystä itsehallintolain valtion viranomaisten arkistoaineistoja koskevan säännöksen tulkinnassa, ensisijaisen vastuun kohdistumista voidaan arvioida esimerkiksi valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisen selonteon (VNS 10/2021 vp) sisältämän oikeusvaltiomääritelmän näkökulmasta:

Oikeusvaltiolla tarkoitetaan valtiota, joka on organisoitu oikeussäännöin ja jossa sekä valtioelinten ja viranomaisten että kansalaisten on toimittava oikeussääntöjen mukaisesti (lainalaisuusperiaate) ja näiden toiminta on riippumattomien ja puolueettomien tuomioistuinten valvonnassa. Julkinen valta ei voi mielivaltaisesti puuttua yksilöiden omaan vapauspiiriin (suojattu yksityisautonomia) ja se kunnioittaa demokratiaa sekä turvaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Oikeusvaltiolle on

ominaista, että yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista voidaan määrätä vain sellaisen elimen päätöksin, jonka asettamiseen yksilö itse voi välittömästi tai välillisesti vaikuttaa. (s. 31)

Opetus- ja kulttuuriministeriö huomauttaa, että jo ennen nykyisen itsehallintolain säätämistä perusoikeuksia koskevat asiat luettiin yleensä valtakunnan lainsäädäntöpiiriin kuuluviksi (HE 79/1990 vp s. 15/I). Hallituksen esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa selostetulla tavalla valtakunnan lainsäädäntövaltaa koskevat 27 §:n säännökset vastaavat pääasiallisesti aikaisempaa oikeustilaa (HE 73/1990 vp, s. 75-81). Erikseen on syytä mainita, että hallituksen esityksessä esitettiin 27 §:n 1 kohtaan säännöstä, jonka mukaan eduskunnan lainsäädäntövaltaa sen säätäessä tai muuttaessa perustuslakia tai poiketessa perustuslaista olisi rajoittanut se, ettei maakuntapäivien toimivaltaa ”voida rajoittaa, ellei se ole antanut siihen suostumustaan 69 §:ssä säädetyssä järjestyksessä” (HE 73/1990 vp, s. 109). Perustuslakivaliokunta kuitenkin poisti kyseisen maakuntapäivien suostumusta koskevan edellytyksen todeten, että se olisi voinut johtaa eduskunnan toimivallan arvaamattoman laajuiseen rajoittamiseen (PeVM 15/1990 vp, s. 4).

Yksilöiden vapauspiiriä, oikeusturvaa sekä useita nimenomaisesti mainittuja perusoikeuksia koskeva lainsäädäntö kuuluu itsehallintolain 27 §:n mukaan valtakunnan lainsäädäntövallan piiriin. Esimerkinomaisesti voidaan viitata itsehallintolain 27 §:n 2, 6-8, 10, 21-26, 29, 41 ja 42 kohtiin. Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että ensisijainen vastuu oikeusvaltiosta ja sen kehittämisestä kuuluu itsehallintolain mukaan eduskunnalle ja valtakunnan viranomaisille, mukaan lukien tuomioistuimille. Mikäli oikeusvaltion ensisijaisen kehittäjän asemalle annetaan merkitystä järjestelmätason perusteluna, perustelu tukee itsehallintolain arkistosäännösten sanamuodon mukaista tulkintaa.

Ehdotetun arkistointilain 4 §:n 2 momentin säännöskohtaisista perusteluista (Ahvenanmaan maakunnan hallituksen lausunto 25.11.2025)

Opetus- ja kulttuuriministeriö huomauttaa, että voimassa olevan itsehallintolain tulkinnanvaraisuutta koskevaa selostusta säännöskohtaisissa perusteluissa (HE 169/2025 vp s. 51) on perusteltua arvioida myös suhteessa lausuntokierroksella olleeseen, 2.7.2021 päivättyyn luonnokseen hallituksen esitykseksi eduskunnalle uudeksi Ahvenanmaan itsehallintolaiksi (VN/846/2018). Lakiehdotus sisältää voimassa olevan itsehallintolakia pääosin vastaavien säännösten lisäksi uusia valtion viranomaisten arkistoaineistoja koskevia säännöksiä, jotka osaltaan huomioivat sellaiset Ahvenanmaalla toimivat valtion viranomaiset, joiden varsinainen toimipaikka on muualla (ehdotetun 48 §:n 16 kohta). Esitysluonnoksesta antamassaan lausunnossa 8.9.2021 Kansallisarkisto katsoi, että ehdotetut lainkohdat ovat ”kovin paljon analogista muotoa koskevia säännöksiä” ja kiinnitti huomiota sähköisen arkistoinnin ratkaisujen kehittymiseen. Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että virastorakenteen muutoksista ja teknisestä kehityksestä johtuvat, nykyisen itsehallintolain sääntelyn mahdolliseen tulkinnanvaraisuuteen liittyvät näkökohdat on voitu huomioida myös Ahvenanmaan maakunnan hallituksen kanssa yhteistyössä valmisteltavassa itsehallintolain kokonaisuudistuksessa.

Itsehallintolain 30 §:n 17 kohdan tulkinnasta (Ahvenanmaan maakunnan hallituksen lausunto 24.3.2026)

Täydentävässä lausunnossaan 24.3.2026 Ahvenanmaan maakunnan hallitus tulkitsee itsehallintolain 30 §:n 17 kohtaa siten, että ”valtion viranomaisilta peräisin oleva tietoaineisto tulee siirtää Ahvenanmaalle päätearkistointia varten, jos maakunnan hallitus ei neuvottelujen jälkeen ole muuta hyväksynyt”. Lausunnossa todetaan edelleen, että ”[n]euvottelujen [*samråd*] käsite voidaan käsittää eri tavoin, varsinkin sen historiallisen taustan takia. Maakunnan hallituksen käsityksen mukaan ”Ahvenanmaan maakunta on Ahvenanmaata ja ahvenanmaalaisia koskevien tietojen omistaja, myös sellaisten tietojen, joita valtion viranomaiset käsittelevät sen jälkeen, kun ne on toimitettu maakunnan hallitukselle. Näin ollen maakunnan hallitus katsoo, että tässä tapauksessa neuvottelujen käsite tarkoittaa sitä, että maakunnan hallituksen on annettava hyväksyntänsä [*godkännande*] sille, että arkistoaineisto voidaan siirtää pois Ahvenanmaan maakunnasta, ja että

itsehallintolain sääntelyllä pyritään turvaamaan itsehallintoalueen oikeus saada ahvenanmaalaisia koskevat tiedot.”

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa Ahvenanmaan maakunnan hallituksen täydentävässä lausunnossa esitetyn tulkinnan, jonka mukaan itsehallintolain 30 §:n 17 kohdassa tarkoitettu neuvottelu (*samråd*) tarkoittaisi sitä, että arkistoaineistojen siirtäminen pois Ahvenanmaalta edellyttäisi maakunnan hallituksen hyväksyntää, olevan ristiriidassa säännöksen sanamuodon kanssa.

Sanamuodosta irtautuva tulkinta ei myöskään saa maakunnan hallituksen täydentävässä lausunnossa esitetyllä tavalla tukea historiallisesta tarkastelusta. Itsehallintolain 30 §:n 17 kohdan säännöskohtaisten perustelujen mukaan ”[m]aakunnalle on katsottu olevan tärkeää, että se voi vaikuttaa myös valtion viranomaisilta maakunnassa peräisin olevan arkistoaineiston viemiseen pois maakunnasta, vaikka sitä koskeva lainsäädäntö ja hallinto kuuluvat valtakunnan viranomaisille. Siksi ehdotetaan, että kyseisiä arkistoasiakirjoja saadaan viedä maakunnasta vain maakuntahallituksen kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen (HE 73/1990 vp s. 85/I). Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että Ahvenanmaan maakunnan hallituksen esittämä tulkinta on ristiriidassa itsehallintolain 30 §:n 17 kohdan esitöiden mukaisen tarkoituksen kanssa.

On myös huomattava, että itsehallintolain 30 §:n 12 kohdan mukaan uusi kauppamerenkulun väylä voidaan avata maakunnassa vain maakunnan hallituksen suostumuksella (*samtycke*). Suostumusedellytys vastaa asiallisesti Ahvenanmaan maakunnan hallituksen täydentävässä lausunnossa tarkoitettua ”hyväksyntäedellytystä”. Näin ollen olisi ollut loogista muotoilla arkistoaineistoja koskeva säännös samalla tavalla, mikäli tämä olisi säännöksen varsinainen tarkoitus. Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että Ahvenanmaan maakunnan hallituksen esittämä tulkinta ei ole itsehallintolain 30 §:n kokonaisuuden näkökulmasta johdonmukainen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa yhteenvetona, että Ahvenanmaan maakunnan hallituksen esittämä itsehallintolain 30 §:n 17 kohdan tulkinta on vailla perusteita.

Hallitussihteeri Jussi Sallila

Jakelu Eduskunnan sivistysvaliokunta

Tiedoksi Kansliapäällikkö Heidi Backman
Erityisavustaja Emma Hannonen